

ДЕЯКІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ У СФЕРІ МОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСУ ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ НА МОРІ

УСТИМЕНКО Богдан Миколайович - аспірант Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, адвокат (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-9151-9438

УДК 342.1

DOI 10.32782/EP.2021.3.10

У статті проведений аналіз чинного законодавства України в контексті окупації Російською Федерацією українських морських просторів та загроз національній безпеці у сфері морської діяльності, а також деяких документів Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Європейського Союзу, Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй та Міністерства закордонних справ України, які констатують чисельні порушення Росією прав України як прибережної держави. Особливу увагу приділено деяким висновкам іноземних та українських учених щодо актуальних проблем національної безпеки України у сфері морської діяльності. За результатами проведеного дослідження визначено комплекс нормативно-правових, політико-правових, адміністративно-правових, інституційно-правових та інших правових заходів захисту національних інтересів України на морі.

Ключові слова: національна безпека України у сфері морської діяльності, Чорне море, Азовське море, Керченська протока, свобода судноплавства, російська агресія.

Як встановлено пунктом 55 Стратегії національної безпеки України, Україна – морська і річкова держава. Для реалізації її потенціалу будемо захищати свободу судноплавства, сприяти ефективному використанню ресурсів Чорного та Азовського морів, річок Дніпра і Дунаю, розвивати торговельний флот і Військово-Морські Сили Збройних Сил України [1].

У контексті цього дослідження необхідно звернути увагу на визначення терміна «національні інтереси на морі» та інші поняття, які стосуються до згаданого терміна.

Так, Морською доктриною України на період до 2035 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 року № 1307 (далі – Морська доктрина України), визначено, що національні інтереси на морі – це сукупність матеріальних та інтелектуальних потреб українського народу і держави у сфері морської діяльності, що реалізуються на основі морського потенціалу [2].

У свою чергу, морський потенціал - це сукупність природних ресурсів моря, надбавь людини і активів держави та можливостей їх використання у процесі провадження морської діяльності [2].

Також згідно із Морською доктриною України морська діяльність – це діяльність у сфері забезпечення сталого економічного і соціального розвитку суспільства, вивчення, освоєння і використання моря, захисту національної безпеки, морська торгівля (комерційні операції, які пов'язані з використанням морських суден, купівля-продаж товарів, що перевозяться морським шляхом, фрахтування суден, морське агентування, морське страхування тощо). Складовими морської діяльності є: торговельне мореплавство, морський транспорт, суднобудування, військово-морська діяльність, використання водних біоресурсів та інших ресурсів моря, туристична та рекреаційна

діяльність, а також діяльність у сферах науки, освіти, екології і захисту моря [2].

Водночас, у пункті 17 Стратегії національної безпеки України зазначено, що для відновлення свого впливу в Україні Російська Федерація, продовжуючи гібридну війну, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і воєнні засоби. Посилюються угруповання збройних сил Російської Федерації та їх наступальний потенціал, регулярно проводяться масштабні військові навчання поблизу державного кордону України, що свідчить про збереження загрози військового вторгнення. Зростає мілітаризація територій тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Зберігається загроза з боку Російської Федерації вільному судноплавству у Чорному та Азовському морях, Керченській протоці [1].

Важливо зазначити, що Російська Федерація окупувала не тільки Автономну Республіку Крим та місто Севастополь, а й внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територію виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглий до узбережжя континентальний шельф України.

Згадані факти знайшли своє відображення у чинному законодавстві України.

Так, відповідно до статті 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» для цілей цього Закону тимчасово окупованою територією визначається:

1) сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій;

2) внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглого до узбережжя континентального шельфу України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України;

3) надра під територіями, зазначеними у пунктах 1 і 2 цієї частини, і повітряний простір над цими територіями [3].

Окрім цього, порушення Російською Федерацією прав України як прибережної держави неодноразово констатувалося на міжнародній арені. Наведемо лише декілька прикладів.

Так, згідно із пунктом 1 резолюції Європейського Парламенту від 25 жовтня 2018 року під назвою «Ситуація в Азовському морі» (далі – Резолюція Європейського Парламенту), серед іншого, засуджено надмірні дії Російської Федерації в Азовському морі, оскільки такі дії порушують міжнародне морське право та власні міжнародні зобов'язання Росії, засуджено надмірні зупинки та інспектування комерційних суден, включаючи як українські судна, так і судна з прапорами третіх держав, включаючи судна під прапорами різних держав-членів ЄС, а також підкреслено, що інспекції суден, хоча і дозволяються навімання, не повинні використовуватися як засіб зловживання або проводитися з політичних причин з метою подальшої дестабілізації безпеки, цілісності та соціальної і економічної ситуації в Україні [4].

Європейським Парламентом було засуджено незаконне будівництво мосту через Керченську протоку, що зв'язує незаконно анексований Кримський півострів із материковою частиною Росії, та порушення прав судноплавства в територіальних водах України і зазначено, що Росія зобов'язана дотримуватися міжнародного морського права та Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки, не перешкоджати та не обмежувати транзитний прохід через Керченську протоку та Азовське море [4].

Відповідно до пункту 4 Резолюції Європейського Парламенту Європарламент ще раз заявив про свою підтримку незалежності та територіальної цілісності України, знову підтвердив суверенітет України над Кримським півостровом та її частиною Азовського моря і абсолютне право України на повний доступ до Азовського моря, як це закріплено в Конвенції ООН з морського права.

Також Європарламент засуджує незаконне видобування Російською Федерацією нафтогазових ресурсів з української території, підкреслює можливу небезпеку захоплення Росією сучасних українських родовищ нафти і газу в Азовському морі, а також перетворення Росією цього моря на власне внутрішнє озеро, чого прагне РФ (пункт 5 Резолюції Європейського Парламенту).

24 січня 2019 року Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ) прийняла резолюцію під назвою «Ескалація напруженості навколо Азовського моря та Керченської протоки і загрози європейській безпеці» (далі – Резолюція ПАРЄ) [5].

У своєму документі ПАРЄ висловила глибоку стурбованість щодо ескалації напруженості між Російською Федерацією та Україною в районі Азовського моря та Керченської протоки, що кульмінувала 25 листопада 2018 року, коли три українські військові кораблі здійснювали перехід з Одеси, що знаходиться на українському узбережжі Чорного моря, до українського Маріуполя на Азовському морі.

Відносно згаданої події, як відомо, прикордонна служба Федеральної служби безпеки Росії відкрила вогонь по вищезазначених суднах, захопила їх та 24 українських військовослужбовців, троє з яких були поранені. Інцидент стався у Чорному морі, біля входу в Керченську протоку. Проте існують розбіжності між Україною та Росією щодо визначення точного місця інциденту та його конкретного правового статусу. Асамблея засудила застосування Російською Федерацією військової сили проти українських військових кораблів та їх екіпажів (пункт 2 Резолюції ПАРЄ).

ПАРЄ, серед іншого, закликала РФ негайно звільнити захоплених українських військовослужбовців та забезпечити свободу проходження в Азовському морі та Керченській протоці відповідно до Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки та будь-яких інших взаємоузгоджених процедур, а також дотримуватись Конвенції ООН з морського права (підпункти 6.1 та 6.2 пункту 6 Резолюції ПАРЄ).

Окрім цього, ПАРЄ висловила велике занепокоєння щодо будівництва Росією мосту через Керченську протоку, яке Асамблея вважає як незаконне та черговим порушенням суверенітету України, а також щодо політики Росії, направленої на селективний огляд українських та міжнародних суден, що перешкоджає вільному судноплавству в Азовському морі (підпункт 8.2 пункту 8 Резолюції ПАРЄ).

У заяві Європейського Союзу щодо тривалої російської агресії проти України та незаконної окупації Криму, виголошеній на засіданні Постійної ради ОБСЄ 5 листопада 2020 року, вказано, що Європейський Союз продовжує закликати Росію забезпечити безперешкодний і вільний прохід до Азовського моря і назад відповідно до міжнародного права. У вересні 2020 року судна, що прямували з Чорного моря до українських портів в Азовському морі, затримувались Росією в середньому на 17 годин, а судна, що прямували в зворотному напрямку, іноді затримувались на 30 годин. Це більш ніж удвічі збільшує час тривалості рейсу в порівнянні з тим часом, який витрачався два роки тому до запровадження Росією дискримінаційного режиму інспектування суден. Ці заходи, разом з мілітаризацією півострова, суперечать міжнародному праву і потенційно можуть серйозно підірвати ситуацію з безпекою не лише в Україні, а й в більш широкому Чорноморському регіоні та за його межами [6].

Відповідно до спільної заяви з нагоди сьомої річниці схвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції 68/262 «Територіальна цілісність України», опублікованою на офіційному веб-сайті Міністерства закордонних справ України 26 березня 2021 року, Генеральна Асамблея ООН переважною більшістю голосів держав-членів ООН схвалила резолюцію 68/262 «Територіальна цілісність України». Цією резолюцією міжнародна спільнота підтвердила, чітко та на повний голос, свою повну відданість суверенітету, політичній незалежності, єдності та територіальній цілісності України в її міжнародно - визначених кордонах [7].

Незважаючи на чіткі вимоги Генеральної Асамблеї, Російська Федерація не зупи-

нила свою тимчасову окупацію Криму. Навпаки, вона продовжує зухвалі порушення та зловживання в галузі прав людини, а також нарощування військового потенціалу на півострові. Ці дії Російської Федерації, які підривають суверенітет і територіальну цілісність України, зловживання і порушення нею прав людини осіб, що належать до етнічних та релігійних меншин на півострові та всіх інших, хто виступає проти російської окупації, спонукали Генеральну Асамблею схвалити резолюції 71/205, 72/190, 73/263, 74/168, 75/192 «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, Україна» та 73/194, 74/17, 75/29 «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів». У цих резолюціях Генеральна Асамблея засудила тимчасову окупацію Криму та закликала Російську Федерацію як державу-окупанта виконувати всі свої зобов'язання відповідно до норм чинного міжнародного права [7].

Але розглянемо більш детально резолюцію Генеральної Асамблеї ООН під назвою «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів», що була прийнята 3 грудня 2020 року (далі – Резолюція ГА ООН від 3 грудня 2020 року) [8].

У Резолюції ГА ООН від 3 грудня 2020 року Генеральна Асамблея, серед іншого:

- відзначила, що проблеми в області безпеки, нарощування сил і проведення російських військових навчань у районах Чорного і Азовського морів, які супроводжуються закриттям морських шляхів, ще більше дестабілізують економіку і роботу системи соціального забезпечення, особливо в прибережних районах України;

- закликала РФ утриматися від незаконної військової діяльності в Криму і районах Чорного та Азовського морів, що може ще більше загострити напруженість у регіоні та за його межами;

- засудила будівництво РФ військових кораблів у тимчасово окупованому Криму, що сприяє подальшому нарощуванню сил та становить загрозу для регіональної безпеки і стабільності;

- висловила крайню стурбованість щодо небезпечного зростання рівня напруженості та не виправданого застосування сили РФ проти України в Чорному морі й Азовському морі, включаючи умисне створення перешкод судноплавству;

- закликала далі РФ утримуватися від дій, що перешкоджають законному здійсненню навігаційних прав та свобод у Чорному та Азовському морях і Керченській протоці, що здійснюються відповідно до застосовуваного міжнародного права, включаючи положення Конвенції ООН з морського права, у тому числі, серед іншого, від того, щоб закривати морські райони під приводом проведення військових навчань;

- засудила будівництво і відкриття РФ мосту через Керченську протоку та залізничного мосту, що є частиною проєкту будівництва автодороги «Таврида», між РФ та тимчасово окупованим Кримом, що призвели до подальшої мілітаризації Криму та обмеження розміру суден, які можуть заходити в українські порти на узбережжі Азовського моря;

- засудила також зростаючу військову присутність РФ у районах Чорного та Азовського морів, у тому числі в Керченській протоці, та утиски РФ комерційних суден і обмеження міжнародного судноплавства в межах цих районів, що посилює загострення соціально-економічної ситуації у всій Донецькій області, яка і без цього відчуває на собі наслідки тимчасової окупації Криму та наступних за нею дестабілізуючих дій РФ, що продовжуються;

- закликала РФ без будь-яких умов і невідкладно повернути Україні все майно і зброю, вилучені з кораблів «Бердянськ» та «Нікополь» і буксира «Яни Капу» в ході не виправданого застосування сили Російською Федерацією 25 листопада 2018 року.

У контексті вищезгаданого пункту Резолюції ГА ООН від 3 грудня 2020 року слід додати, що всесвітньо відомий учений з США Джеймс Краска (James Kraska) вважає, що напад на українські кораблі «Бердянськ», «Нікополь» та «Яни Капу» і захоплення їх екіпажів, що сталися 25 листопада 2018 року, «... є частиною агресії Росії проти України, що продовжується, в порушення Статуту ООН» [9].

Окрім цього, згідно із заявою Міністерства закордонних справ України, опублікованою 15 квітня 2021 року, Російська Федерація оголосила про закриття до жовтня 2021 року частини акваторій Чорного моря в напрямку Керченської протоки для військових кораблів та державних суден інших країн під приводом військових навчань [10].

Такі дії Російської Федерації є черговою спробою в порушення норм і принципів міжнародного права узурпувати суверенні права України як прибережної держави, оскільки саме Україна наділена правами регулювати судноплавство в цих акваторіях Чорного моря. Також цей крок є грубим порушенням права на свободу судноплавства, гарантованого Конвенцією ООН з морського права. Відповідно до Конвенції, Російська Федерація не повинна перешкоджати або заважати транзитному проходу через міжнародну протоку до портів в Азовському морі [10].

Отже, проаналізувавши зміст згаданих вище документів, стає очевидним, що, окрім «стандартного» комплексу загроз національній безпеці держави у сфері морської діяльності, який складається з розповсюдження зброї масового ураження, піратства, розбійних нападів на судна, терористичних актів, контрабанди, наркотрафіку, нелегальної міграції, торгівлі людьми, шкоди, завданої умисними незаконними діями морському середовищу, проблем у галузі морської економіки тощо, саме гібридна війна РФ проти України, зокрема на морі, є, без перебільшення, головною поточною загрозою національній безпеці України у сфері морської діяльності.

Пунктом 39 Стратегії національної безпеки України також встановлено, що Російська Федерація як держава-агресор – джерело довгострокових системних загроз національній безпеці України. Це обумовлює необхідність запровадження моделі відносин України з Російською Федерацією, яка має забезпечити припинення агресії та відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону на основі міжнародного права [1].

Стратегією воєнної безпеки України передбачено, що під час формування та реа-

лізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва враховуються, серед інших, такі обмеження: протиправні дії Російської Федерації в акваторіях Азовського і Чорного морів, що перешкоджають судноплавству та вимагають застосування Україною комплексу непрямих дій, перегляду двосторонніх угод та наявних форматів співпраці, які використовуються Російською Федерацією з метою завдання шкоди національним інтересам України [11].

Більше того, перешкоджання Російською Федерацією вільному судноплавству в Чорному і Азовському морях є загрозливим аспектом не тільки національного рівня, а також фактором ймовірної дестабілізації ситуації на Балканах, у Балтійському та Чорноморському регіонах, на Кавказі та у Східній Європі [11].

Вбачаємо за слушне також звернути увагу на позицію американських учених Синтії Памлі (Cynthia Parmley) та Рауля Педрозо (Raul Pedrozo), які вважають, що суверенітет України над її територіальними морями та доступ до українських портів в Азовському морі є настільки ж критично важливими для національної безпеки, як і суверенітет над Кримом. Доступ до Керченської протоки, а також свобода судноплавства по всьому Чорному морю є принциповими для безпеки чорноморських держав, усіх європейських держав та США [12].

З таким твердженням не погодитися неможливо.

До цієї позиції науковців з США слід додати лише деякі дані, що містяться в Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року [13].

Так, портова галузь відіграє одну з головних ролей у зростанні української економіки. Морські порти України забезпечують експорт продукції агропромислового та гірничо-металургійного комплексів країни та імпорт таких ресурсів, як вугілля, залізорудна сировина та контейнерні вантажі. У морських портах України обробляється понад 37 відсотків (916908 млн. гривень у 2018 році) загального обсягу міжнародної торгівлі України з різними країнами світу, у тому числі більше ніж 57 відсотків вітчизняного експорту [13].

У свою чергу, Україна вживатиме заходів для запобігання ескалації конфлікту з Російською Федерацією, насамперед, шляхом збільшення її потенційної ціни до неприйнятної для Російської Федерації рівня. Пріоритетними напрямами є посилення оборонних і безпекових спроможностей, зміцнення міжнародної підтримки України та ефективне використання міжнародної допомоги, а також збереження консолідованого міжнародного політичного, економічного та правового тиску на агресора (пункт 40 Стратегії національної безпеки України) [1].

Отже, усі заходи України, у тому числі правові, направлені на припинення порушень РФ фундаментального принципу вільного судноплавства, мають значення не тільки для національної безпеки України, а й безпеки всієї Європи та світу.

З огляду на все вище викладене, вбачаємо за необхідне визначити наступний комплекс нормативно-правових, політико-правових, адміністративно-правових, інституційно-правових та інших правових заходів захисту національних інтересів України на морі:

1. У зв'язку з відсутністю у чинному законодавстві України визначення терміна «морська безпека України», слід додати до Закону України «Про національну безпеку України» [14] наступне визначення цього терміна: «морська безпека України - захищеність національних інтересів України на морі від реальних та потенційних загроз, а також забезпечення сталого розвитку України як морської держави» [15, с. 75].

2. З метою удосконалення правового забезпечення захисту національних інтересів України на морі, у тому числі, встановлення ширини територіального моря України (до 12 морських миль), своєчасного реагування українськими військовими формуваннями на загрози з моря, встановлення порядку реалізації Україною у власних морських просторах повноти своїх прав як прибережної держави відповідно до норм міжнародного права, слід прийняти Закон України «Про внутрішні води та територіальне море України» із визначенням координат середньої лінії [15, с. 77, 79].

3. У зв'язку з тим, що Стратегія морської безпеки України не розроблена та не прийнята станом на серпень 2021 року, слід усунути цю прогалину у праві шляхом внесення змін Указом Президента України до пункту 66 Стратегії національної безпеки України [1], яким визначено перелік документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, та додати до цього переліку документ під назвою «Стратегія морської безпеки України», а також затвердити Указом Президента України Стратегію морської безпеки України, оскільки без цього документа якісного рівня правового регулювання національної безпеки України у сфері морської діяльності буде досягнути неможливо [15, с. 77, 79].

4. З метою підвищення рівня ефективності міжнародного реагування на окупацію Кримського півострову та частин українського сектору Чорного та Азовського морів, а також деокупації півострову та українських морських просторів, слід вжити заходів, направлених на звернення Генеральної Асамблеї ООН на підставі Статуту ООН [16] до головного судового органу ООН - Міжнародного Суду з проханням винести консультативний висновок з юридичних питань, пов'язаних з агресією Російської Федерації проти України, у тому числі на морі. Необхідно додати, що консультативні висновки Міжнародного Суду мають глобальне значення, приймаються до уваги міжнародними організаціями і державами, що на практиці сприяє розвитку міжнародного права.

5. З метою підтримання міжнародного миру та безпеки в Чорноморському регіоні, слід розглянути питання створення спеціального допоміжного органу Ради Безпеки ООН для швидкого і ефективного вирішення питань, що стосуються підтримання міжнародного миру та безпеки в Чорноморському регіоні на підставі Статуту ООН, зокрема статті 29 цього договору.

6. З метою підвищення рівня ефективності міжнародного реагування на окупацію Кримського півострову та частин українського сектору Чорного та Азовського морів, а також створення платформи для обговорення питань деокупації півострова та українських морських просторів, слід проводити

консультації між Україною, РФ, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії і США щодо питань деокупації тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та українських морських просторів на підставі пункту 6 Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [17].

7. У зв'язку з відсутністю морського кордону між Україною та Російською Федерацією у Чорному та Азовському морях і Керченській протоці, а також існування спору між державами стосовно делімітації морського кордону, слід передати цей спір на підставі статті 298 та Розділу 2 Додатку V Конвенції ООН з морського права на врегулювання за допомогою (примусової) погоджувальної процедури [18, с. 191] [19, с. 113].

8. З метою відмови від незаконно нав'язаного Росією псевдостатусу акваторій Азовського моря та Керченської протоки як спільних внутрішніх вод РФ та України (внаслідок спровокованого державою-агресоркою у 2003 році конфлікту щодо українського острова Тузла), враховуючи зміст статті 52 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, слід прийняти закон про нікчемність Договору між Україною та РФ про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки (Керченського Договору), а також повідомити всі держави світу та інших відповідних суб'єктів міжнародного права про те, що Керченський Договір не має юридичної сили [20, с. 141]. Або розглянути варіант прийняття закону про денонсацію Керченського Договору.

9. З метою припинення спільної участі України та РФ у Чорноморській Групі Військово-Морського Співробітництва (BLACKSEAFOR), що є загрозою національній безпеці України, слід прийняти закон про припинення дії відносно України (денонсацію) Угоди про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва. Також буде доцільним розглянути питання про створення нового регіонального військово-морського з'єднання причорноморських країн без участі і перебу-

вання в такому новому військово-морського з'єднанні Російської Федерації [21, с. 37].

10. З метою правового забезпечення захисту національних інтересів України на морі, слід провести силами державного апарату із залученням представників експертного середовища перевірку (перегляд) усіх міжнародних договорів та наявних форматів співпраці, які використовувалися, використовуються або можуть у майбутньому використовуватися РФ для завдання шкоди національним інтересам України, зокрема, на морі. Після проведення такої перевірки (перегляду) слід вжити всіх відповідних заходів, у тому числі правового, дипломатичного та політичного характеру [21, с. 39].

11. Враховуючи складність системи морської безпеки держави, з метою здійснення координації та контролю за діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони, які забезпечують морську безпеку, а також виконання інших завдань (здійснення аналізу стану морської безпеки; прогнозування та виявлення потенційних та реальних загроз у сфері морської безпеки; оперативне, інформаційно-аналітичне забезпечення з питань морської безпеки; розроблення і внесення пропозицій щодо питань морської безпеки; узагальнення міжнародного досвіду у сфері забезпечення морської безпеки тощо) слід створити Національний координаційний центр морської безпеки України та забезпечити його функціонування. В Україні такий критично важливий координаційний орган не створений до сих пір.

Окрім цього, у контексті запропонованого заходу необхідно звернути увагу на позицію Генерального Секретаря ООН, викладену у 2008 році. Так, Генеральним Секретарем було зазначено, що покращення співробітництва на національному та міжнародному рівнях може грати найважливішу роль у вирішенні завдань морської безпеки, в тому числі щодо здійснення та забезпечення дотримання міжнародних документів та зміцнення потенціалів держав [22, с. 39]. На національному рівні одним із найбільш економічних шляхів сприяння ефективній розробці та здійснення заходів морської безпеки, можливо, є вдосконалення координації між відповідними державними відомствами.

Наприклад, покращення координації між національними правоохоронними органами та законодавчими/регламентуючими відомствами може сприяти розробці більш ефективних норм та правил і забезпечити належний розподіл ресурсів та направленість заходів. Водночас, співпраця між різними правоохоронними органами та збройними силами, що беруть участь у здійсненні ініціатив з морської безпеки, сприяє ефективному використанню ресурсів та підвищенню загальної ефективності правозастосовчого процесу [22, с. 40].

12. З метою масових стягнень з Уряду РФ сотень мільярдів доларів США компенсацій, які будуть відповідати ринковій вартості всього експропрійованого державою-агресором у межах окупованих Кримського півострова, частин територіального моря та виключної (морської) економічної зони України майна суб'єктів господарювання державного сектору економіки, у тому числі інфраструктури морського транспорту, з урахуванням процентів на підставі Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про заохочення та взаємний захист інвестицій [23] та Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень [24], слід створити та забезпечити функціонування уповноваженої державної установи, на яку буде покладено виконання такого завдання. В Україні згадана критично важлива державна установа не створена до сих пір.

13. З метою ефективного правового захисту національних інтересів на морі за допомогою міжнародних судів та арбітражів, а також міжнародних організацій та інституцій, слід затвердити відповідний механізм реалізації - План заходів щодо правового захисту національних інтересів України на морі.

14. З метою невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам на морі і національній безпеці України у сфері морської діяльності, слід затвердити окремий порядок застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) щодо іноземних держав, іноземних юридичних та фізичних осіб, інших суб'єктів,

які створюють реальні та/або потенційні загрози національним інтересам на морі, національній безпеці у сфері морської діяльності з урахуванням приписів Закону України «Про санкції» [25].

15. У зв'язку з відсутністю чітко визначеної державної політики України в полярних регіонах, слід прийняти Закон України «Про засади політики в Антарктиці та Арктиці».

16. З метою зміцнення державної енергонезалежності України слід затвердити стратегію (програму) освоєння вуглеводневих ресурсів в українському секторі Чорного й Азовського морів [2] [26, с. 120].

17. Враховуючи окупацію українських морських просторів, з метою удосконалення правового забезпечення захисту національних інтересів України на морі, слід розглянути питання доцільності викладення Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» у новій редакції, у якій, серед іншого, встановити порядок надання Україною дозволів на проведення військової діяльності, зокрема навчань з використанням зброї, досліджень і гідрографічних зйомок іноземними військовими кораблями у межах виключної економічної зони України [27, с. 298].

18. Враховуючи окупацію українських морських просторів, з метою удосконалення правового забезпечення захисту національних інтересів України на морі, слід розглянути питання доцільності встановлення у відповідних внутрішніх морських водах і територіальному морі навколо Кримського півострова район, у якому тимчасово забороняється плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів, до відновлення конституційного ладу України на цих тимчасово окупованих територіях [28, с. 209].

Література

1. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

2. Морська доктрина України на період до 2035 року: постанова Кабінету Міністрів України від 07.10.2009 р. № 1307. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-п#Text>.

3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

4. European Parliament resolution of 25 October 2018 on the situation in the Sea of Azov (2018/2870(RSP)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0435_EN.html.

5. Parliamentary Assembly of the Council of Europe resolution of 24 January 2019 on the escalation of tensions around the Sea of Azov and the Kerch Strait and threats to European security 2259 (2019). URL: <https://pace.coe.int/pdf/2f791af22710f754cc9b5423e0a24760f22f540cde28f6534fa7efa03acc1859/resolution%202259.pdf>.

6. European Union Statement of 5 November 2020 on “Russia’s Ongoing Aggression against Ukraine and Illegal Occupation of Crimea” URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/e/470643.pdf>.

7. Спільна заява з нагоди сьомої річниці схвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції 68/262 «Територіальна цілісність України» від 26.03.2021 р. URL: <https://mfa.gov.ua/news/spilna-zayava-z-nagodi-somoy-richnici-shvalennya-generalnoyu-asambleyeyu-oon-rezolyuciyi-68262-teritorialna-cilistnist-ukrayini>.

8. United Nations General Assembly resolution of 3 December 2020 on problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov A/75/L.38/Rev.1. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3893540>.

9. J. Kraska. The Kerch Strait Incident: Law of the Sea or Law of Naval Warfare? *Blog of the European Journal of International Law*. 2018. URL: <https://www.ejiltalk.org/the-kerch-strait-incident-law-of-the-sea-or-law-of-naval-warfare/>.

10. Заява МЗС України у зв’язку із обмеженням Російською Федерацією свободи судноплавства в Чорному морі від 15.04.2021 р. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-u-zvyazku-iz-obmezhennyam-rosijskoju-federaciyeyu-svobodi-sudnoplavstva-v-chornomu-mori>.

11. Стратегія воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

12. C. Parmley, R. Pedrozo. Russia’s Illegal Restriction of Navigation in the Black Sea. *Lawfare*. 2021. URL: <https://www.lawfareblog.com/russias-illegal-restriction-navigation-black-sea>.

13. Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 р. № 548-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-2013-р#Text>.

14. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

15. Устименко Б.М. Актуальні проблеми правового регулювання національної безпеки України у сфері морської діяльності і шляхи їх вирішення. *Право.ua*. 2021. № 2.- С. 74 - 80.

16. United Nations Charter. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.

17. Memorandum on security assurances in connection with Ukraine’s accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons of 5 December 1994 URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/No%20Volume/52241/Part/I-52241-0800000280401fbb.pdf>.

18. Устименко Б.М., Устименко Т.П. Щодо делімітації морського кордону між Україною та Російською Федерацією. *Європейські перспективи*. 2020. № 1. С. 186 – 192.

19. Устименко Т.П., Устименко Б.М. Морські кордони як ключовий елемент українського державотворення. *Судова апеляція*. 2019. № 4 (57). С. 103 – 114.

20. Устименко Б.М., Устименко Т.П. Щодо правового статусу Азовського моря та Керченської протоки. *Наше право*. 2019. № 4. С. 138 – 142.

21. Устименко Б.М. Загрози національній безпеці України у сфері морської діяльності, які випливають з деяких договорів та форматів співпраці за участю Російської Федерації. *Право.ua*. 2021. № 1. С. 31 - 41.

22. UN Secretary General, *Oceans and the Law of the Sea: Report of the Secretary-General to the General Assembly*, UN Doc A/63/63 of 10 March 2008. 102 с. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/266/26/PDF/N0826626.pdf?OpenElement>.

23. Про заохочення та взаємний захист інвестицій: Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації від 27.11.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_101#Text.

24. Про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: Конвенція від 10.06.1958 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070#Text.

25. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>.

26. Б. Устименко., Т. Устименко. Про правові аспекти видобування вуглеводнів відповідно до угод про розподіл продукції у виключній економічній зоні України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2 (288). С. 115 – 121.

27. Устименко Б.М. Правові аспекти проведення навчань з використанням зброї іноземними військовими кораблями у виключній економічній зоні України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 296 – 299.

28. Устименко Т.П., Устименко Б.М. Щодо необхідності встановлення району, тимчасово забороненого для плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів, навколо окупованого Кримського півострова. *Держава і право*. 2019. Випуск 86. С. 198 – 211.

Ustymenko Bohdan - PhD candidate of National Pedagogical Dragomanov University, attorney-at-law (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-9151-9438

Email: b.ustymenko@protonmail.ch

**THREATS TO NATIONAL SECURITY
OF UKRAINE IN THE SPHERE OF
MARITIME ACTIVITIES AND COMPLEX
OF MEASURES FOR LEGAL PROTECTION
OF MARITIME INTERESTS OF UKRAINE**

The article provides a legal analysis of current legislation of Ukraine in the context of the Russian Federation's occupation of Ukrainian sea areas and threats to national security in the sphere of maritime activities, as well as some documents of the European Parliament, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, the European Union, the United Nations General Assembly and the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine where numerous violations of the rights of Ukraine as a coastal state have been recorded. Special attention is paid to some research by foreign and Ukrainian scholars on current issues of national security of Ukraine in the sphere of maritime activities. The author makes a conclusion that it is necessary for Ukraine to adopt a complex of legal measures to protect Ukraine's maritime interests, and describes the main elements of this complex.

Key words: maritime security of Ukraine, the Black Sea, the Sea of Azov, the Kerch Strait, freedom of navigation, Russian aggression.